

УДК:81:808.5 (575.2)(04)

АБАСОВА А. А.

КР УИА, Ч. Айтматов атындагы, тил жана адабияты институту

АБАСОВА А. А.

НАН КР, Институт языка и литературы им. Ч.Айтматова

АВАСОВА А.А.

NAS KR, Ch.Aitmatov Institute of Language and Literature

КЫРГЫЗСТАНДАГЫ МАМЛЕКЕТТИК ТИЛДЕ ЖАЗЫЛГАН КЭЭ БИР ИШ КАГАЗДАРЫНДАГЫ ОДОНО КАТАЛАР

ГРУБЫЕ ОШИБКИ В НЕКОТОРЫХ ДЕЛОВЫХ БУМАГАХ
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

COMMON MISTAKES IN BUSINESS LANGUAGE

Аннотация: Макалада Кыргыз Республикасында маалымат алмашуу чөйрөсүндө кездешкен иш кагаздарындагы кээ бир каталар тууралуу сөз болот. Каталардын түрлөрүн катары лексикалык маанидеги тил каражаттардын туура эмес колдонулушу, мнчөлөрдүн колдонууда кетирилген каталар жана стилистикалык катаар тууралуу айтылат. Андан тышкары орфографиялык каталар да көрсөтүлөт. Иш кагаздарын туура жазуу саясий - ишкердин кызматтарды алып барууда өз таасирин тийгизет.

Аннотация: В статье рассмотрены наиболее типичные ошибки, которые встречаются в языке деловых бумаг на данном этапе развития деловой коммуникации в Кыргызской Республики. Выделены такие ошибки, как введение в деловой текст лишних канцелярских выражений, использование слов в неправильном лексическом значении, использование разговорных слов, речевая избыточность, ошибки в употреблении некоторых предлогов, логические ошибки и др. Знание возможных ошибок будет способствовать более правильному языковому оформлению официально-делового текста.

Annotation: The article discusses the most common mistakes that occur in the language of business papers at this stage in the development of business communication in Kyrgyz Republic. Mistakes such as the introduction of unnecessary clerical expressions into the business text, the use of words in the wrong lexical meaning, the use of colloquial words, speech redundancy, mistakes in the use of certain prepositions logical mistakes are highlighted. Knowledge of possible mistakes will contribute to a more correct language design of the official business text.

Негизги сөздөр: расмий стиль, иш кагаздары, мамлекеттик тил, иштиктин кеп, грамматикалык каталар, стилистикалык каталар

Ключевые слова: официально-деловой стиль, деловые бумаги, деловая коммуникация, грамматические ошибки, логические ошибки, стилистические ошибки.

Keywords: official business style, business papers, grammatical mistakes, logical mistakes, stylistic mistakes.

Негизинен иш кагаздары тнзнлнштн, мазмуну, орду, маалыматты бернн ыкмасы боюнча ж.б. багытта классификацияланат. Булардын кээ бирлерине кайрылуу менен мамлекеттик тилде жазылган мамлекеттик иш кагаздарынын одоно каталарын крсѳтмѳкчнбнз.

Эң алгач ѳзднк иш кагаздарында кѳп кездешкен каталар, ѳзгѳрнлѳр тууралуу сѳз болмокчу.

Бул ишибизди кароо учурунда кыргыз тилинин мамлекеттик тил катары кечирээк кызмат кыла баштаганын аңдадык. Мунун себебин арыз, тншнннк каттан башка кѳптѳгѳн документтерди, кайрылуу каттарын карап отуруп билдик. Орус жана башка тилдерден кирген кээ бир элементтер азыр дагы биздин иш кагаздарыбызда пайдаланып жнрѳт. Бирок ошондой болсо да иш кагаздарын ѳз алдынча туура жазууну билбеген жарандар Кыргызстанда кѳп эле кездешет. Муну биз айыл ѳкмѳттнннн иш кагаздарын пайдалануу аракеттеринен кѳрднк. Мамлекеттик тил жана расмий тил тең укуктуу болгондуктан айыл ѳкмѳткѳ кайрылган жарандар иш кагазынын белгилери айыл жергесинде кѳзѳмѳлгѳ алынбаганын жарандардын кайрылуу кагаздарынан байкадык. Аларга мисал келтирсек. Адресатка сый формада кайрылууда «жолдош» сѳзн кыскартылып аты, атасынын аты аталбай берилген учурлар кѳп. Мындай учурда «жол» сѳзн башка адамга тншнннктнн болсо дагы адабий тилдин нормасына жооп бербейт. Ал эми адресаттын атын же атасынын атынын жазылбашы мыйзамга ылайык ката болуп эсептелет. Кыргыз тилинин мыйзам ченемднлнштн боюнча алгач адресанттын аты, атасынын аты кыскартылып, андан соң фамилиясы толук тнрдѳ барыш жѳндѳмѳснннн мнчѳсн жалганып жазылышы керек. Ошондой эле иш кагазынын аталышын кээ бирлер «арыз» деп жазса, кээ бирлер «арыс» ката кетиришет. Бул кѳрннштн оңдоп койгон эч ким жок. ѳзднк иш кагаздарынын негизги текстинде эркин ой берннгѳ уруксат берилген. Ошондой болсо да, адабий тилдин нормасын, орфография эрежелерин сактоо эске салынат.

Иш кагаздарынын грамматикалык каталарынан тышкары, экстралингвистикалык каталар кездешет. Талапка ылайык иш кагазынын кандай гана тнрн болбосун ал А4 форматындагы ак, таза, бырышы жок баракка толтурулушу керек. Бирок, ушул талап да так аткарылбаганын кѳрднк. Кээ бир жарандардын мектеп окуучусу пайдаланган кадимки жѳнѳкѳй дептерден айрылып алынган барагына арыз, тншнннк кат жазып келишип, тапшырганын байкадык. Мунун себебин сураганыбызда: «биз, бул нерсеге талап коѳ албайбыз, жаран кандай баракка жазып келсе, ошондой кабыл алышыбыз керек, ал: «менин

арызымды жаман баракка жазып келгендигим нчнн кабыл албай койду», - деп арызданышы толук мнмкнн», - деген жообун беришти.

Кыргызстан СССР ѳлкѳлѳрнннн ичинде орус тилине официалдуулук макамын берген ѳлкѳ. Демек, иш кагаздары мамлекеттик тилден сырткары шартка жараша орус тилинде да жазылат.

Кыргыз Республикасында иш кагаздарын жнргнзнн боюнча атайын типтнн нускама (КР ѳкмѳтнннн 2013-жылдын 10-июнундагы № 340, 2015-жылдын 10-марты № 108 токтомдорунун ылайык) кабыл алынган. Анда белгиленген баардык талаптарды мекемелерде иштеген кызматкерлер, жарандар сактоого милдеттнн. Документтерди атайын бузуп, ѳз кызыкчылыгына колдонуу нчнн документти жок кылган, айрыган адам административдик жоопко тартылат. Ортодо башаламандык болбош нчнн ар бир мекемеде документтер менен камсыз кылуучу кызматкер дайындалат. Ал мекемедеги

документтерди сактап, белгиленген жерге ыткерип берет. Андай эрежелерге баардык эле жаран кенип, иш кагаздарын так, туура жазууга аракет кылышат.

Интернет айдыгында —чуу жараткан КР Жогорку Кеңешинин спикеринин КР Премьер-министирине жазган каты кептеген сын-пикирди жаратып, ылкыде иш кагаздарын жнргнзнг кейгейн бар экенин керсетип койду. Катта кептеген каталар бар экенин интернет колдонуучусу кызыл сызыктар менен белгилеген. Башы мамлекеттик тил менен башталган кат аягы расмий тил менен биткен. Анын башаламан жазылганын керип туруп ыкмэттик аппарат кабыл алганын барактын темчен жагындагы штамптан керу алабыз.

Орфографиялык, синтаксистик каталары бар катка спикер кол коюп бергенби же аны ызн жазганбы ким билет. Ал эми ыкмэттик аппарат ал документти кирнгчн документтердин катарына кошуп каттоодон ыткызген.

КР Билим бернг жана илим министрлигинин 2018-2019-окуу жылында I жарым жылдыктын окуу сабактарын даярдоо, кышкы эс алуу мезгилинде иш-чараларды уюштуруу жана III чейректеги сабактарынын башталышы тууралуу № 1598/1, 25-декабрдагы буйругундагы котормо каталары:

—... республиканын мектептеринин ишин уюшкандыкта ыткернгнг камсыздоо максатында деген сөз орус тилинде тншнгктнг жазылган. Бул жерде кыргыз тилинде —... республиканын мектептеринин уюштуруучулук иштерин камсыз кылуу максатында - деп котормо тншнгктнг болмок.

Иш кагазынын 2-белнгндгн (5-абзац) кайрылуу туура эмес жазылган. Анда —билим бернг белндернгнг башчыларына, ... билим бернг уюмдарынын мнднрлернгн - деп жазыла турган снйлем барыш жндмечснгнг мнчсн аркылуу эмес, —... уюмдарынын мнднрлерн тарабынан - деп которулган. Расмий тилде жетекчилерге, мнднрлерге (директор) кайрылуу экендиги даана кернгп турат.

—... билим бернг жараянынын баардык катышуучуларына маалымат берилсин деген снйлемде —жараян деген сөз —процесс деген терминдин которулушу. К.К. Юдахиндин —кыргызча-орусча сөзднгндг андай сөздн кезиктирбейбиз. Аталган сөздн ордуна —процесс деген эле сөз туура келмек.

Бийлик тарабынан ката менен жазылган документке таң калып отурсак, КР транспорт жана жол министрлигинин ЖК депутаты Т.З.Зулпукаровго жазылган катына кадимки калемпир оролуп, базарда сатылып жаткан снрктн социалдык тармактарда жарыяланды. Катта жогорудагыдай орфографиялык каталар болбосо дагы ыкмэт аппаратына, ЖК депутатына, Ноокат шаарынын мэринен жөнөтнглген кат базарда эмне кылып жнркт? Каттын

тнп нускасы экендигин коюлган кол, штамп, чыгуу жана кирнг н омерлери кек сыя менен жазылганы даана байкалат. Дагы бир жолу эскерте кетсек, документти атайын жок кылган же бузган адам жазага тартылат. Мунун аягы депутат жардамчысына, жардамчысы министрликке шылтоо менен аяктап, эч ким жазага тартылган жок.

Иш кагаздарын колдонууда кепчнлнгктн пикири боюнча терминдик маселе пайда болот. Кфбнч орус тилиндеги документтерди керип, колдонуп жнргн адамдар кыргыз тилиндеги кээ бир сөздөрдн жана сөз айкаштарын тншнбей же жаза албай кыйналышат. Мисалы, документтин эң негизги реквизиттеринин бирин —документтин аталышын кфбн кыргызча тншнн бербейт. Андан тышкары, кээ бир сөз жана сөз айкаштары, терминдик, синтаксистик бирдиктер башка тилден кабыл алынган. Ошол себептен чет тилинен кирген

терминдерге –оо, –её, –уу, –нн созулма ннднлгѳрн жалганып жасалууда. (М: ратификациялоо, лицензиялоо, аккредитациялоо, регламенттѳе, идентификациялоо, проектилѳе ж.б. Ошону менен катар эле кѳпчнлнк терминдер которулуп колдонулууда (директор-деректир, контролдоо-кѳзѳмѳлдѳе, обходной лист-айланма баракча, план-иш мерчеми ж.б.) же тескерисинче которулбай колдонулуп келет. (лимит, регламент, отчет, прейскурант, рецензия, акт, ставка ж.б.) 1990-2010-жыл аралыгындагы Мамлекеттик тилди ѳнктѳрнн боюнча Жарлыкта, концепцияда да кѳз бир терминдер расмий тилде колдонулган. М: контрол, указ, граждан.

Ннн тунук, жана **шумдун коштоосу** тартылышы шарт. (—шумдун | деген сѳз расмий тилде жазылып калган, —шандын коштоосу жок| деп жазса тншннктнн болор эле.

(КР ББИМ жана мтрк —Элтр| телеканалы тарабынан 2020-жылы нчнн —Бнтѳрннчн-2020| иш-чарасын ѳткѳрнн боюнча шарттан нзнндн.) (<https://cabar.asia/ru/russkij-i-kyrgyzskij-yazyki-ravnye-krylya-odnoj-ptitsy>)

Иш кагаздарындагы каталар:

Котормону туура эмес колдонуу - Арызда почталык адрес кѳрсѳтнлбѳгѳнднктѳн..., Синонимдерди туура эмес колдонуу - акча каражатын ажыратуу билип туруп, жалган жеткирме берннѳ ж.б.

Жѳндѳмѳ, жак категориясын туура эмес колдонуу – жнктѳлннснн, кѳзѳмѳлдѳлннншннѳ ж.б.

ѳзднк иш кагаздарындагы ашыкча эмоциянын берилиши – областтык сотко ишенич билдире албайбыз, (без предел), соттук курам келет деп алдоо жолу менен бизди футбол ойнотуп жатышат, коррупцияга малынган мамлекеттик судьяларды... ж.б.

Документ багытталган адресаттын туура эмес аты-жѳнн же дареги – Кыргыз мамлекеттик улуттук Академиясынын тил илими институтунун директору, академик А.А.Акматалиевге, Урматтуу Президент А.А.Атамбаевге ж.б.

Жогорудагы мисалдар кыргыз тилинин грамматикасын жакшы билбеген адистерден улам келип чыгууда. —Ушундай болуш керек| – деп эле божомолдоп жаза бернн туура эмес.

—ѳнннн-Прогресс| саясий партиясынын чогулушунун протоколунда да каталар бар. Анда да тѳрага эч нерсеге кѳнл бурбастан кол коюп берген. Аны жазып берген катчы да тилге болгон, ишке болгон кайдыгерлигин кѳрсѳткѳн.

Чаек айылдык кеѳешинин (XXIX-чакырылышынын) кезектеги X 2019-жылдын 2-августу №1, Чаек айыл аймагынын айыл ѳкмѳтннн аймагында мусор салыгын киргизнн жѳнндѳ токтомунда —мусор| сѳзн —таштанды| деп которулбай жазылган.

Бирок, —Москва бир кнндѳ курулган эмес| деген фразага таяна келсек, мамлекеттик тил такыр эле каралбай калган жок.

Кыргыз тили массалык чогулуштарда, басма сѳз кызматтарында, иш кагаздарында кенири колдонулуп келет;

Мамлекеттик жетекчилердин кебинде мамлекеттик тил жакшы деңгээлде катышат; Оозеки кепте да, жазма кепте да орду менен, туура колдонулуп келет;

Кѳптѳгѳн мекемелерде кѳз бир документтердин нлгнлѳрн мамлекеттик жана расмий тилде илинип турат;

Окуу жайлары тарабынан, кѳз бир мекемелер тарабынан мамлекеттик тилдеги иш кагаздарын жнргнзнннн нлгнлѳрн тууралуу эмгектер жарык кѳрнндѳ;

Ал эми мамлекеттик тилдин колдонулушун экинчи ракурстан карап көрсөк:
Мамлекеттик тил иш кагаздарын ката менен жазылууда;
Мамлекеттик жетекчилеринин кебинде мамлекеттик тил орунсуз колдонулган учурлар кездешүүдө;
Мамлекеттик мекемелердин кызматкерлери орус тилинде маалымат алышат, анткени, көпчүлүгү орус тилдиги;
Жаш муун орус тилинде сүйлөгөнү моданы көрүшөт;

Колдонулган адабияттар:

- Азыркы кыргыз тили/Стилистика. Б.:2015
- Ашырбаев Т. Кыргыз тилинин стилистикасы. (факторлор) 4-китеп. Б.: 2004.
- Богданова Л.И. Стилистика русского языка и культура речи. Лексикология для речевых действий. (Учеб.пособие) М.: 2001, 77- б.
- К.Артыкбаев. Мамлекеттик тилдин маселелери – Бишкек, 2014.
- Константинова, Юрманова С.А. Деловой русский язык: Учебное пособие по русскому языку для иностранных студентов продвинутого этапа обучения / - Тула: Изд-во ТулГУ, 2010.-83
- Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги (Кыргыз Республикасынын укуктук маалыматтардын борборлоштурулган банкы
- Ращевская Е.П. Деловой русский язык: учебное пособие / Кострома: Изд-во Костромского гос. Технол. Ун-та Кострома 2012
- Русское слово в Кыргызстане №4/2011
- Соловьева Н.Н. Как составить текст? Стилистические нормы. Нормы русского литературного языка / М.: 000 —Издательство "Оникс": 000 —Издательство "Мир и Образование", 2009. – 160 с.
- Т.Алымбеков. Кыргыз парламентинин тил саясаты, мыйзам тилинин азыркы абалы, www.dem.kg
- Токтом – маалыматтык укуктук портал.